

Het Vissershop te Zaandam: een tuindorp in last

Wie op een willekeurige dag door het Vissershop, een tuindorp in Zaandam, wandelt, waant zich in een voorbije wereld. Geheel haaks op het huidige tijdsgewricht bevindt men zich plots in een oase van rust waarin het gekrijs van de meeuwen aan de oevers van de Zaan de idylle van deze tijdsmetamorfose alleen nog maar versterkt. En wie vervolgens zijn fantasie de vrije loop laat ziet gemakkelijk voor zich hoe in de vroege ochtend de ene groep arbeiders de andere aflost om zich over de hobbelige steentjes van de Hopstraat, onder het poortje door, naar de steiger aan de Notenlaan te haasten en zich daar met het pontje over de nevelige Voorzaan naar de fabriek te laten vervoeren, die eens als een machtig bastion boven de kleine huisjes van het tegenovergelegen Zaaneiland uittorende.

Doch mijmering en fantasie zijn alleen de arge-loze wandelaar nog gegund. En hoewel dezelfde stilte en verlatenheid aan het begin van een nieuwe werkdag zelfs nu nog aanwezig is, is dit alles slechts van een bedrieglijke schijn. Want onder de oppervlakte van deze betrekkelijke rust woedt een luidruchtige strijd over het voortbestaan van het Vissershop tussen eigenaar, woningbouwvereniging Zaandams

Volkshuisvesting (ZVH) en bewoners. Een polemieek, aan de ene kant gedictieerd door koele exploitatiecijfers, aan de andere kant door nostalgie en emoties.

Het tuindorp Vissershop ligt op een stuk buitendijks gebied tussen de Zuiddijk en de Voorzaan. Het gebied ontstond door aanslibbing en werd na de totstandkoming van het

De Notenlaan in Zaandam.

Noordzeekanaal drooggelegd en omdijkt. De naam *hop* duidt op een door aanslibbing steeds ondieper en kleiner wordend water. In eerste instantie werd het Vissershop nog benut als bouwland, maar vanaf 1910 werd het gebied gaandeweg bebouwd met zowel woningen als bedrijven. Het arbeidersbuurtje is tussen 1914 en 1919 gereedgekomen naar een ontwerp van het Amsterdamse architectenbureau *Gulden en Geldmaker*. De relatief late opleverdatum had alles uitstaande met de moeizame omstandigheden waarin de bouwwereld zich tijdens de Eerste Wereldoorlog bevond. Als opdrachtgever figureerde de woningbouwvereniging ZVH, die in 1913 was opgericht ten behoeve van de arbeiders van houtfirma Willem Pont, tot 1990 gesitueerd op het even verderop gelegen Zaaneiland.

In totaal verrezen er 282 woningen, 3 winkels en het kantoorgebouwtje van de pas gestarte woningbouwvereniging, alle gegroepeerd in losse rijtjes van vier tot zeven eenheden. De Vissershopschool aan de Lindenlaan verscheen pas enige jaren later maar is bij de herinrichting van het schoolplein, zo'n tien jaar geleden,

vervangen door een platte doos, dat als een verkeerd gekozen meubelstuk in een woonzaal geheel misplaatst in zijn omgeving staat.

Siermetselwerk

De architectuur is weliswaar sober doch zorgvuldig uitgevoerd. Dit komt tot uiting in de detaillering van de woningen, zoals siermetselwerk, gootlijsten en balusters. Om binnen het architectonische jargon van een tuindorp toch nog enige allure te verkrijgen, zijn de woningen aan de aan het water gelegen Notenlaan relatief groter en gedetailleerder. Men heeft hier gekozen voor een doorlopende gevelwand, met in het midden een poortgebouw. De huizen zijn voorzien van erkers en balkons en opvallend zijn de decoratieve balusters met loodslabben boven de portieken, die vanwege hun witte kleur en stilistische vormen ogen als toefjes slagroom op een taart. Het moet hier in de met ligusterhagen omgeven voortuinen in de zomermaanden weldadig toeven zijn. Men heeft vanaf hier, voorbij het Zaaneland, een prachtig zicht op de rode daken van de Havenbuurt, ook een arbeidersbuurtje, dat als een sociaal-historische pendant aan de overkant van de Zaan is gelegen.

Het trapeziumvormige buurtje met zijn geknikte straatjes en driehoekige plantsoentjes zit vol met verrassingseffecten. Bijzonder is de plaatsing van diverse boomsoorten die niet alleen verwijzen naar de straatnamen maar mogelijk ook naar de fabriek waar de bewoners tot voor kort hun brood verdienden.

Sloop dreigt

Woningbouwvereniging ZVH heeft in het voorjaar van 1999 een haalbaarheidsonderzoek laten uitvoeren. Uitkomst van dat onderzoek was dat de funderingen zijn aangetast en de huizen aan het zakken zijn. Volgens de directeur van de woningbouwvereniging is renovatie eenvoudigweg te duur en zit er niets anders op

De Platanenlaan rond 1920.

Arbeiderswoningen aan de Kastanjelaan in Zaandam.

dan sloop. De stedenbouwkundige structuur zou evenwel behouden kunnen blijven. Voor de nieuwbouw worden drie architecten uitgenodigd om een ontwerp te presenteren. De resultaten van een cultuurhistorische verkenning door het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland zullen als randvoorwaarden moeten dienen. Uiteindelijk zal een door ZVH benoemde adviescommissie van drie ervaren deskundigen de definitieve keuze maken. Het hoeft nauwelijks betoog dat de bewoners het totaal oneens zijn met al deze voortvarende plannen. Bij monde van de bewonerscommissie beschuldigen zij bovendien ZVH van het achterhouden van de onderzoeksresultaten. En waarom, zo vragen ze zich vertwijfeld af, kunnen die funderingen niet vernieuwd worden? Zijn er in Nederland niet veel meer voorbeelden te noemen van buurtjes die met succes gerenoveerd zijn en waar, tot volle tevren-

denheid van zowel woningbouwvereniging als bewoners, de huizen konden blijven staan? Maar volgens ZVH gaat dit voor Visser'shop niet op en rest er niets anders dan vervangende nieuwbouw.

En de gemeente? Die stelt zich op dit moment terughoudend op. Het Visser'shop is geen beschermd dorpsgezicht en is ook niet geïnventariseerd tijdens het Monumenten Inventarisatie Project (MIP). Bovendien behoort het Visser'shop niet tot de zogenoemde *speerpuntwijken*. Voor de komende jaren is het beleid van de gemeente in eerste instantie op deze wijken gericht. Inmiddels heeft, overigens op verzoek van de gemeente, ook de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zich met de zaak bemoeid en een waardestelling van het Visser'shop gemaakt. Daaruit blijkt dat men het buurtje een lokaal-/regionale waarde toekent en de gemeente adviseert om het als 'gebied met bijzondere waarde' toe te voegen aan het MIP-bestand.

Weinig hoop

Het ziet er echter niet naar uit dat het Visser'shop in haar huidige vorm zal kunnen blijven bestaan. De tegenwoordige tijdgeest trekt nu eenmaal een zware wissel op destijds ontworpen en ingerichte landschaps- en stadsstructuren. Een aanpassing is in veel gevallen onvermijdelijk. Maar jammer is het wel, niet alleen omdat het hier gaat om het eerste project van de eerste woningbouwvereniging van de toenmalige gemeente Zaandam, maar ook omdat er weer een oorspronkelijk onderdeel van het eens zo indrukwekkende industrielandchap aan de oevers van de Zaan staat te verdwijnen.

Frank van de Poll is werkzaam als monumentenambtenaar bij de gemeente Zaanstad.